

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКАЗУ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ТРЕТІМ РІВНЕМ
ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ»**

Виконала студентка
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Іващук Юлія Олександрівна

Керівник:
Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент:
Вержиховська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м.Кам'янець-Подільський – 2019 року

План

Вступ	3
Розділ I. Переказ як процес та складова частина усного зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.	
1.1. Комунікативна діяльність як онтогенетичне явище.....	7
1.2. Психолого-педагогічні дослідження щодо онтогенетичного формування зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку.....	10
1.3. Формування усного зв'язного мовлення на фоні його загального недорозвитку.....	17
1.4. Переказ: сутність, характеристика та стан розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення.....	29
Висновки до розділу	35
Розділ II. Дослідження стану розвитку переказу у старших дошкільників із третім рівнем загального недорозвитку мовлення та обґрунтування методики корекційно-розвивального впливу спрямованої на його вдосконалення.	
2.1. Опис методики та результати дослідження сформованості переказу у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	39
2.2. Основні напрямки роботи з формування усного зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення старшого дошкільного віку.....	54
2.3. Методика коорекційно-розвивальної роботи з навчання переказу дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	57
Висновки до розділу	67
Висновки	73
Список використаних джерел	79

Вступ

Актуальність теми. Розвиток мовлення – провідний принцип навчання рідної мови. Він охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності дошкільника. У пояснювальній записці до програми з української мови підкреслено, що мовленнєва змістова лінія, яка є основною, передбачає розвиток усного і пропедевтики писемного мовлення дошкільників, вміння користуватись мовою як засобом спілкування, пізнання та впливу.

Програмою передбачається набуття елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне і монологічне; про особливості висловлювань обумовлені комунікативними завданнями, ситуацією спілкування, однак значно важливішим завданням є розвиток вміння здійснювати види мовленнєвої діяльності що разом становлять зв'язне мовлення.

Дослідники у галузі соціальної психології вивчали різні аспекти мовлення за його функціями. Як джерело інформації описували його: Ю.Ємельянов, Ю.Орлов, А.Урсул, Л.Резніков, О.Борисов. Зв'язок та залежність спілкування і мовлення досліджували: О.Киричук, О.Леонтєв, Б.Ананьєв, М.Каган, І.Кон, В.Сагатовський. Тактику та стратегію формування комунікативних навичок розробляли: С.Кові, Д.Карнегі, Е.Шостром, Б.Паригін, Ю.Орлов, Г.Камардіна, О.Смірнова, О.Калягіна, В.Курбатов. Емоційно-мотиваційну природу мовлення вивчали: Л.Виготський, С.Рубінштейн, І.Бех, А.Петровський, А.Реан, Н.Коломинський, Б.Ільюк, В.Лопатинська.

Проте, мало дослідженьз питань формування зв'язного мовлення, які здійснювались у галузі спеціальної психології. Досить широко досліджена мовленнєва сфера дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку (Ж.Шиф, Л.Виготський, Л.Борщевська, Г.Плешканівська, Н.Гаврилова, Є.Соботович, Р. Лалаєва, Р.Левіна, І.Марченко, І.Мартиненко, В.Тищенко, Н.Морозова, М.Шеремет, Д.Шульженко, В.Тарасун, Б.Корсунська).

Мовлення є важливою передумовою сформованості спілкування. Його порушення ускладнює і обмежує процес комунікації – необхідної умови

соціальної адаптації дітей у суспільстві. Найбільш доцільно розпочинати роботу з розвитку мовлення у дошкільному віці. Саме цей період є сензитивним для розвитку мовленнєвих функцій. У дошкільному віці швидкими темпами поповнюється словниковий запас, формується зв'язне мовлення, його звукова культура, граматичні вміння та навички. Тому необхідно вчити дітей правильно висловлювати свою думку, будувати монолог та діалог, активізувати словник, переказувати почуте, розвивати лексичну та граматичну складові, вміння аргументовано відстоювати комунікативну позицію. У педагогічній корекційній роботі необхідно докласти зусиль, щоб порушення мовлення наклали найменшу проекцію на особистісний розвиток дитини. Значення усного зв'язного мовлення у житті дитини обумовлює необхідність вивчення умов і факторів, які сприяють його розвитку.

Ситуація, що склалася в наш час в системі виховання і навчання дітей дошкільного віку, показує, що кількість дітей, що мають відхилення у мовленнєвому розвитку, неухильно зростає. Серед них значну частину становлять діти із загальним недорозвиненням мовлення. Маючи повноцінний слух і інтелект, вони, як правило, не готові до засвоєння шкільної програми через несформованість всіх сторін мовлення – фонетичної, лексичної, граматичної. Ці діти складають основну групу з неуспішності, особливо що стосується усвідомлення та відтворення інформації (тексту).

Переказом – є осмислене, творче відтворення літературного тексту в усному мовленні. Це складна діяльність, в якій беруть активну участь мислення дитини, пам'ять і уява. Для оволодіння переказом необхідний ряд умінь, яких дітей слід навчити спеціально: прослуховувати твори, розуміти основний зміст, запам'ятати послідовність викладу та мовленнєві звороти авторського тексту, осмислено і зв'язно передавати текст. Якість дитячих переказів напряму залежить від ефективності інших видів роботи з розвитку мовлення.

У дітей із загальним недорозвитком мовлення у переказах мають місце недоліки: пропуск смислових ланок; неправильне розуміння композиційних, причинно-наслідкових та часових зв'язків, порушення лексико-граматичного оформлення тексту; діти не можуть самостійно виконати переказ і потребують навідних запитань та повторного озвучення. Передумови успішного навчання переказу формуються у дошкільному віці. Встановлено, що цей віковий період є оптимальним для використання традиційних і нетрадиційних методів переказу.

Своєчасний і особистісно-орієнтований вплив на порушені ланки мовленнєвих і немовленнєвих функцій дозволить повернути більшість дітей із загальним недорозвитком мовлення третього рівня на онтогенетичний шлях розвитку за умови ретельної діагностики та організації корекційно-розвивальної роботи.

Мета дослідження: діагностика стану розвитку та обґрунтування методики формування переказу в дітей старшого дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвитку мовлення.

Гіпотеза дослідження: стан розвитку переказу у дошкільників із третім рівнем загального недорозвитку мовлення потребує застосування методики корекційно-розвивальної роботи, як складової частини системи роботи з формування зв'язного мовлення.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз загальної та спеціальної літератури з розвитку переказу у дошкільників.

2. Розробити та провести діагностику стану розвитку переказу у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

3. Обґрунтувати і апробувати методику корекційно-розвивальної роботи з формування переказу у дітей старшого дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвитку мовлення.

4. Узагальнити та сформулювати висновки проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження: стан розвитку усного зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження: особливості стану розвитку та процесу формування переказу у дітей старшого дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвитку мовлення.

Методи дослідження: аналіз теоретико-методичної літератури з теми дослідження; експериментальна діагностика рівня розвитку переказу; бесіда; аналіз документації; узагальнення результатів.

Елементи наукової новизни: уточнено роль формування переказу у комплексній системі роботи з формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвитку мовлення.

Практичне значення отриманих результатів: отримані в ході дослідження результати можуть бути використані вихователями спеціальних для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (інклюзивних груп) закладів дошкільної освіти, логопедами, батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Структура роботи: робота складається з двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

База дослідження: дошкільний навчальний заклад комбінованого типу №10 «Попелюшка» Чернівецької міської ради.

Висновки

Первинна патологія мовлення дітей із ЗНМ гальмує формування потенційно збережених розумових здібностей, перешкоджаючи нормальному функціонуванню інтелекту. Проте у міру формування словесного мовлення та усунення власне мовленнєвих труднощів їх інтелектуальний розвиток наближається до норми.

Загальний недорозвиток мовлення має різний характер виразності. Порушення коливаються від майже повної відсутності мовлення до легких з елементами фонетичного і лексико-граматичного недорозвитку. Важливо відмітити, що кожний наступний щабель визначається появою нових мовленнєвих особливостей дитини, підвищенням мовленнєвої активності, розвитком мотивації. Індивідуальний темп досягнення дитиною кожного наступного рівня залежить від складності і форми порушення. Від складності мовленнєвого порушення, як первинного дефекту, значною мірою залежить сформованість зв'язності мовлення.

Термін «зв'язне мовлення» використовується у декількох значеннях: процес, діяльність мовця; продукт, результат даної діяльності, текст висловлювання; назва напрямку роботи з розвитку мовлення; відрізок мовлення, що характеризується тривалістю і розподіляється на відносно закінчені і самостійні частини.

Результатом, продуктом зв'язного мовлення є текст – словесно виражений продукт мовленнєво-розумової діяльності людини, якому властива завершеність, структурна цілісність, цілеспрямованість та прагматична настанова. Основними категоріями тексту є: інформативність, завершеність, цілісність, зв'язність, ретроспекція, наступність. Поняття «сміслова цілісність» і «зв'язність» – не однозначно визначаються у наукових дослідженнях. Зв'язність, зазвичай, є умовою цілісності, але цілісність не може повністю визначатися через зв'язність. Зв'язний текст не завжди має характер цілісності.

Переказом – є осмислене, творче відтворення літературного тексту в усному мовленні. Це – складна діяльність, в якій беруть активну участь мислення дитини, пам'ять і уява. Для оволодіння переказом необхідний ряд умінь, яких дітей слід навчити спеціально: прослуховувати твори, розуміти основний зміст, запам'ятати послідовність викладу та мовленнєві звороти авторського тексту, осмислено і зв'язно передавати текст. Якість дитячих переказів напряду залежить від ефективності інших видів роботи з розвитку мовлення.

Експериментом було охоплено четверо дітей шестирічного віку із загальним недорозвитком мовлення старшої логопедичної групи.

У процесі аналізу логопедичної документації (мовленнєвих карток) стало відомо, що у всіх дітей загальний недорозвиток мовлення первинного характеру третього рівня, всім дітям виповнилося по шість років; діти мали нормальний рівень розумового розвитку та нормальну гостроту слуху (результати отримані внаслідок експрес-дослідження, аналізу особових справ та співпраці із педагогічним персоналом), що позитивно впливає на якість чистоти умов проведення дослідження. Спостереження за дітьми та співпраця з батьками дала змогу скласти умовну «картину» затримки мовленнєвого розвитку у кожної дитини, особливості протікання пізнавальних процесів, характерологічні особливості, інтереси і вподобання, умовний рівень працездатності. Далі було проведено обстеження мовлення дітей, що підтвердило поставлений логопедичний діагноз: ЗНМ третього рівня.

Дітям було запропоновано чотири варіанта різних завдань (дослівний, вибірковий, творчий, скорочений переказ): кожне з них оцінювалося за трьома критеріями виконання (сміслової цілісності; лексико-граматичної оформленості; самостійності виконання). Відповідно визначено рівні сформованості переказу у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення: дуже високий, високий, середній, низький.

Підводячи підсумки дослідження можна зазначити що у однієї половини обстежених дітей виявлено низький, а у іншій середній рівень сформованості

переказу. Відповідно жодної дитини ні з високим, ні з дуже високим рівнем не виявлено. Найкраще дітям давався дослівний переказ. Погана ситуація із творчим і найгірша із скороченим переказом. Діти не розуміли сутність завдання і через малий досвід не могли редагувати текст у сторону скорочення (поширення проходило органічніше). Діти зазнають серйозних проблем у визначенні задуму розповіді, у викладі послідовності розвитку сюжету. Нерідко виконання творчого завдання замінюється переказом знайомого тексту.

Завдання на складання простого плану дещо випереджають вікові можливості і вимоги до звязного мовлення дітей, але отримані результати лише підкреслюють важливість і актуальність роботи із встановлення структурних (композиційних) частин тексту (зачин, кульмінація, кінцівка) та навчання дітей встановлювати причинно-наслідкові, часові, логічні зв'язки між частинами. Також паралельно було виявлено низку аграматизмів. Характерними для переважної більшості є помилки при зміні закінчень іменників за числами та родами; при узгодженні числівників з іменниками; прикметників з іменниками в роді і відмінку. Часто зустрічаються помилки у використанні прийменників: опускання; заміна; недоговорення. Діти із загальним недорозвитком мовлення утруднюються в утворенні іменників за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів. Допускають багато помилок при використанні префіксальних дієслів.

Багато лексичних неточностей та логічних прогалин. Що свідчить про необхідність обґрунтування, розробки та реалізації методики корекційно-розвивального впливу із формування усного переказу у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Логопедичні заняття з використанням традиційних і нетрадиційних методів переказу будуються з урахуванням вимог як загальної дошкільної, так і спеціальної педагогіки.

Розбір змісту твору – головний осередок роботи. Цілеспрямований розбір лексичного матеріалу сприяє кращому осмисленню відображених у

тексті предикативних відносин і способів їх вираження. Проведення такого розбору значно полегшує дітям подальше складання переказу.

На заняттях рекомендується використовувати різні способи переказу. Наприклад, короткий текст дитина може викласти від початку до кінця. Довший твір можна переказувати колективно, за частинами: один починає, інші продовжують і закінчують. Роботу з формування вміння чітко викладати свої думки починаємо з переказу почутого з опорою на запитання, дії, предметні картинки, подані за послідовністю розповіді.

Ряд прийомів носить настановчий характер – вони готують дітей до майбутнього виразного переказу. Вихідним прийомом є зразок читання твору. У процесі бесіди використовуються питання до дітей в тому числі про виразність мовлення, а також пояснення, вказівки. Значне місце займають вправи: індивідуальне та хорове повторення слів і фраз, варіанти вимови виразів. Можливі звернення до особистого досвіду дітей, показ наочного матеріалу – все це уточнює ідею твору, створює емоційний фон для майбутнього переказу. Інша група прийомів має тренувальну і оціночну спрямованість, їх застосовують з метою забезпечити повне відтворення тексту.

Для досягнення зв'язності і плавності переказу найбільш доречною є підказка слова або фрази. На початкових етапах практикується спільний переказ педагога (логопеда) і дитини, а також наслідувальний переказ.

Дуже корисно пропонувати дітям виправити, вдосконалити переказ, повторивши по-новому репліку, кінцівку або невеликий уривок. Потрібно пам'ятати, що оцінка творчої художньої діяльності якою є переказ, має бути тактовною, що допускає варіативність виконання.

Якщо у творі є діалог, то на допомогу приходить переказ за ролями (в особах). Активізує дітей хорова вимова коротких реплік.

На деяких заняттях може бути використана гра-драматизація або інсценування тексту з використанням іграшок, масок, елементів костюмів. Можливі прийоми передачі тексту від першої особи або особи різних героїв, а

так само побудова переказу за аналогією з прочитаним, з включенням іншого героя.

Розвиваючи у дітей фантазію, творче мислення, включаємо у завдання перекази за окремими фрагментами (початок, середина і кінець) розповіді із вимогою придумати частину якої не вистачає.

Після того як діти опановують умінням послідовно передавати зміст почутого, вчимо їх складати вибіркового переказ. Цей вид роботи вимагає вміння виділяти сюжетні лінії. Найбільш складним є саме цей переказ, мета якого передати зміст почутого коротко, вибравши найголовніше. Рекомендується відбирати тексти з наявністю однотипних епізодів, сюжетних моментів, з чітким поділом на фрагменти, і ясною логічною послідовністю подій. Це полегшує складання переказу і сприяє засвоєнню як логіки композиційної побудови та і окремих мовленнєвих засобів.

Спочатку діти переказують по одному фрагменту тексту; у подальшому поступово переходять до індивідуального переказу кількох фрагментів і тексту в цілому.

Будь-якому виду переказу повинні передувати словникова робота, аналіз тексту, чітка цільова установка для всіх дітей на занятті.

Для визначення якості переказу необхідно орієнтуватися на показники:

1. Розкриття теми. Розповіді дітей аналізуються з позиції відповідності темі, назви, змісту.

2. Обсяг розповіді. Обсяг висловлювання дитини визначається через підрахунок слів, речень. Важливим є не тільки кількість, але і якісний аналіз, так як обсяг розповіді буде залежати від обізнаності про предмет, тематику, інтерес з боку дитини, прагнення до повноти передачі інформації, від рівня розвитку розумової діяльності.

3. Дотримання структури. При аналізі розповідей дітей слід звернути увагу не тільки на послідовність інформації про подію, на наявність початку, середини, закінчення, але і на співвіднесеність із назвою.

4. Засоби зв'язку. Структурна організація тексту переказу обумовлена наявністю логічної схеми побудови і вираження у спеціальних знаках початку і кінця розповіді, синтаксисі окремих речень, у будові і поєднанні речень.

5. Плавність викладу. При аналізі плавності викладу як показника зв'язності мовлення треба в першу чергу підрахувати, скільки пауз робить дитина. Далі визначити причину пауз, їх тривалість. Причинами пауз можуть бути бідність та слабкість актуалізації словника, темп відбору слів, труднощі у доборі синонімів, слабкі вміння побудови сюжетної лінії. Паузи такого роду слід відрізнити від логічних пауз. У мовленні дошкільників часто зустрічаються повтори. Наявність повторів буде свідчити про відсутність належної уваги до слова, про обмеженість словникового запасу, стилістичних можливостей дітей, про відсутність здатності до внутрішнього міркування.

6. Виразність мовлення. При аналізі висловлювань слід звернути увагу на мовленнєві та інтонаційні засоби виразності, наскільки дитина образно і емоційно передає зміст, чи використовує епітети, порівняння, слова з зменшувальними або пестливими значеннями.

Ефективність корекційної роботи залежить від того, наскільки будуть дотримані наступні умови: систематичність проведення; розподіл завдань в порядку зростаючої складності; підпорядкованість завдань обраній меті; чергування і варіантність вправ; виховання уваги до мови та мовлення.

Список використаних джерел:

1. Алексина Л.И. Динамика речевого развития умственно отсталых детей с нарушениями речи. – К.: Педагогика, 1977. – 238 с.
2. Белая А.Й. Подолання нерізко вираженого загального недорозвитку мовлення у молодших школярів (Методичні рекомендації для вчителів – логопедів). – Хмельницький: ТУП, 2001. – 100 с.
3. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.:ІЗМН – 1998. – 204 с.
4. Блінова Г.Й., Черпіта О.Р. Дидактичний матеріал для подолання дислексії у дітей. – К.: Радянська школа, 1991. – 128 с.
5. Вавина Л.С. Методические рекомендации по обучению грамоте учащихся I-II отделений вспомогательной школы. – К.: РУМК, 1990. – 112 с.
6. Гуцал Л.Л. Миронова С.П. Теоретичні аспекти та методика подолання заїкання у молодших школярів: Навчально-методичний посібник. – Хмельницький: Поділля, 2001. – 91 с.
7. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
8. Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
9. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
10. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
11. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови у вищій школі. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 176 с.
12. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филічєва Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. – М.: Просвещение, 1973. – 190 с.
13. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса-Либідь, 1991. – 280 с.

14. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287 с.
15. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280 с.
16. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник / М.Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.
17. Косенко К.М. Основи загальної педагогіки: курс лекцій для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / К.М. Косенко. К.: Повний світ, 2005. – 184 с.
18. Козлова В.А., Максименко С.В. Навчально-методичний посібник: Фронтальна робота з усунення лексико-граматичного недорозвинення мовлення у дошкільників (лексико-граматична ланка) – Кіровоград: Видавництво КОППО імені Василя Сухомлинського, 2005. – 91 с.
19. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива. Система личных взаимоотношений. – Минск: Народная Асвета, 1984. – 240 с.
20. Корекційна спрямованість початкового навчання у спеціальній школі інтенсивної педагогічної корекції: Методичні рекомендації /Укл. Л.С. Вавіна. – К.: ІСДО, 1995. – 60 с.
21. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
22. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови . – К.: А.С.К., 1999. – 276 с.
23. Лалаєва Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: Учебное пособие. – СПб.: Союз, 1998. – 224 с.
24. Лалаєва Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаєва, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.

25. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
26. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. – М.: Просвещение, 1978. – 190 с.
27. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. – М.: Наука, 1989. – 205 с.
28. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
29. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
30. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). – М.: Просвещение, 1978. – 165 с.
31. Матвеева М.П., Миронова С.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 2005. – 164 с.
32. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.
33. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи: Навчальний посібник / за ред. О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. – 312 с.
34. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. – М.: Просвещение, 1991. – 180 с.
35. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. – 204 с.

36. Нарушение речи у дошкольников. Сост. Р.А. Белова-Давид. М.: Просвещение, 1972. – 204 с.

37. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.: Українська енциклопедія, 1995. – 254 с.

38. Прикладна корекційна психопедагогіка: Олігофренопедагогіка. Навчальний посібник / За ред. О.В. Гаврилова, В.О. Липи / Олексій Вікторович Гаврилов, Володимир Олександрович Липа, Олександр Миколайович Ляшенко, Вадим Едуардович Левицький, Олег Миколайович Опалюк, Євгенія Володимирівна Данильченко, – Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 592 с.

39. Розвиток розуміння мови у молодших школярів з мовленнєвим недорозвиненням: Методичні рекомендації / Укл. В.В. Тарасун, М.В. Шевченко. – К.: РУМК, 1992. – 124 с.

40. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176 с.

41. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

42. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.

43. Соботович Е.Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.

44. Соботович Є.Ф. Порушення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Є.Ф. Соботович. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

45. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

46. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.

47. Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

48. Спеціальні психологічні тексти за ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. (частина I,II). – Кам'янець-Подільський.; 1999, 2001. – 258 с. – 240 с.

49. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За ред. В.І. Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

50. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково методичний посібник / Пометун О.І., Пироженко Л.В. / За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

51. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. – 348 с.

52. Трофіменко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович – К.: «Актуальна освіта», 2007. – 120 с.

53. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.

54. Ульянова Т.К. Методика преподавания грамматики и развития речи учащихся вспомогательной школы. – К.: КГПИ, 1990. – 94 с.

55. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій). – К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 208 с.